

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TAARNBY VARTEGN

ET GAMMELT SOGNEAVNS OPRINDELSE

MOGENS STRUNGE

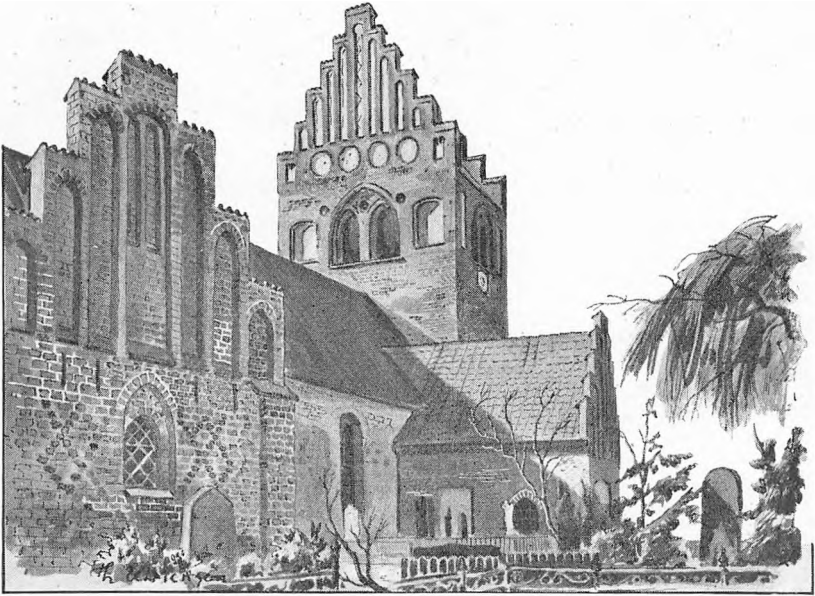
SOGNEPRÆST I TAARNBY

KØBENHAVN

Chr. Justesens Bogtrykkeri A/S

1935

TAARNBY VARTEGN

Amagersognet Taarnby kunde den 6. Januar 1935 have fejret et 800 Aars Jubilæum, idet Navnet Thornby den Dato bevisligt var mindst 800 Aar gammelt.

Taarnby er vistnok opstaaet omkring Aar 1100 eller endnu tidligere. Derfor kunde man have ventet, at det gamle Navn var omtalt i Kong Knud den Helliges Gavebrev af 21. Maj 1085, der omhandler Amager. Gennem dette ældgamle Kongebrev dukker Amager frem af den dunkle Oldtids Skjul. Kongen skænkede under nævnte Dato Kirken i Lund — den senere Domkirke — 5 Bol i Sundbyvester. Brevet, der er skrevet paa Latin, bruger Vendingen: »in insula Amacum Sundby occidentali«. Det betyder: »paa Øen Amager, i Sundbyvester«. Da Taarnby Sogn ikke nævnes, opfattedes Sundby næppe som en Del af Taarnby Sogn før lidt senere. Denne og ogsaa andre Ting tyder paa, at Taarnby paa Knud den Helliges Tid endnu ikke var Sogneby, og da vi intet ser om en Trækirke før Stenkirken — noget ellers velkendt — var der dengang næppe nogen Kirke i Taarnby. Et halvt Aarhundrede senere kaldtes Byen

Taarnby, et Navn, Byen godt kan have haft en Tid dengang. Men Bynavnet maa saa henvise til et af de Vagttaarne, der lige fra Svend Estridsens Tid blev bygget paa særlig strategisk vigtige Steder. Han døde 1076. Et saadant Vagttaarn plejede man at bygge paa Stedets højeste Punkt, hvilket var naturligt. Taarnby Vagttaarn har antagelig staaet paa Bakken nord for Taarnbygaard — Byens højeste Punkt. Saaledes forstaaet er der intet underligt i, at Navnet Taarnby er ældre end Kirken og Kirketaarnet.

Om det Udkigstaarn, der maa antages at have givet vort Sogn Navn, skal fortælles følgende:

Venderne hærgede de danske Kyster, og man byggede derfor Trætaarnene, senere ogsaa Stentaarne, som Udsigtspunkter, hvorfra man holdt Øje med Fjendens Skibe. Saaledes udvikledes der i Løbet af Svend Estridsens og hans Sønners Regeringstid et helt Kystværn. Man begyndte at bygge befæstede Borge og Krigsskibe, hvis Opgave det var at forsvare vigtige Steder og at angribe fjendtlige Skibe. Gamle Dokumenter, der gennem Tiderne blev afskrevne, beretter senere om denne Række Vagttaarne og Sørøverflaaderne. Vi ved, at der her ved Gennemsejlingen mellem Sjælland og Amager var to Vagttaarne, nemlig et paa Refshaleøen, (der tidligt med de $\frac{3}{4}$ af Amager kom under

Taarnby Sogn), og et ved Taarnby. Fra Refshaletaarnet vaagede man over det nordlige Amagerfarvand, fra Taarnby kontrollerede man Kalvebodstrand og den nordlige Del af Køge Bugt.

Stedet var fortræffeligt valgt. Hvis Taarnbytaarnet har været op mod en Snes Meter højt, og det har staaet paa det før omtalte højeste

Sted, har man derfra næsten kunnet se Vand

Øen rundt, skønt Øen dog er over et Par Mil lang og indtil en lille Mil bred. Det i Aar grundigt istandsatte

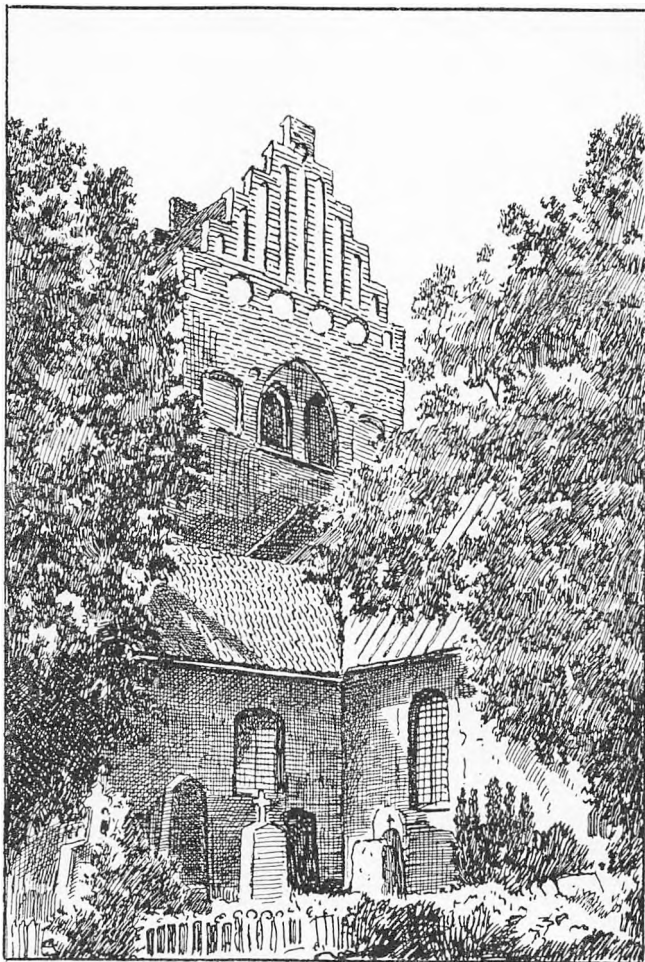
Kirketaarn er lige maalt nøjagtigt. Det er godt 32 Meter højt. Men vi

maa regne med, at det staaer noget lavere end Vagtaarnet. Fra Kirketaarnet

ser man langt ind i Sverige og en lang

Kyststrækning paa Skaane-

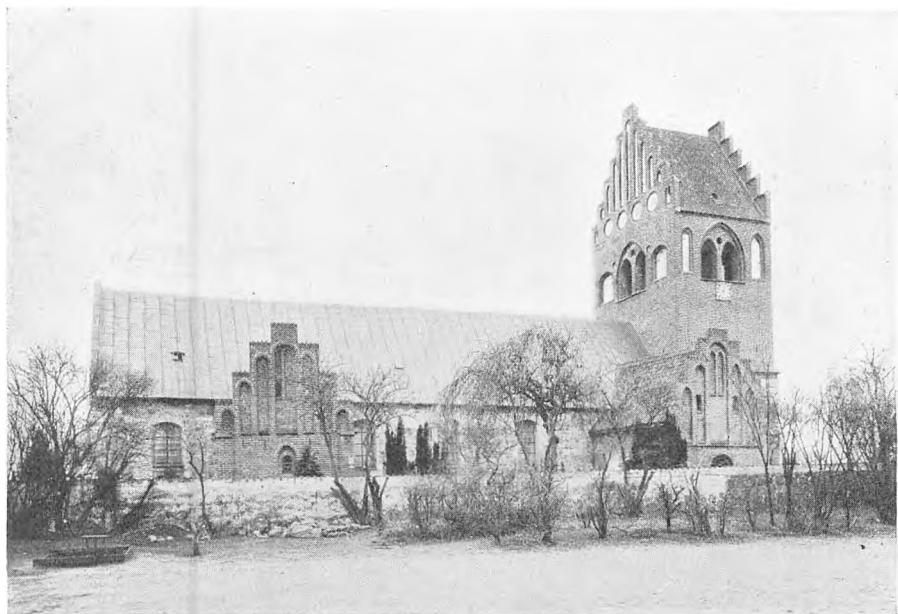
siden. Man ser Hveen og Stevns Klint. Sjællands Kyst og de nærmeste Farvande — Øresundet og Køge Bugt — ses naturligvis klart. Og saa maa man huske, at Vandet dengang gik næsten helt ind til Taarnby, idet Hærens Skydebaner med Fælle- og Engarealerne er hævet Havbund, hvorover Krigens og Fredens Skibe krydsede rundt. Taarnbytaarnet har været

H 3 32

særlig betydningsfuldt og vel derfor særlig monumentalt — velegnet til at være navngivende Symbol for Stedet — antageligt et Taarn blandt Taarnene, siden Byen fik et saadant Navn.

Dette ældste Kendemærke for Taarnby har antagelig været et Trætaarn. Man har nemlig ikke funden Fundamenter i Jorden eller store Grundsten omkring Stedet. I Modsætning hertil har man maattet lægge et stort Arbejde paa at fjerne Resterne af den Taarnbyborg, der senere skal omtales. Gamle Mennesker kan endnu fortælle herom. Det kan gøre helt ondt at

høre om Fjernelsen af de gamle Borggrundsten mellem Kirkegaarden og Borgbygaard. Men Livet kræver sin Ret, og de Sten, der vil hæmme Ploven, er ikke Landmandens Ven, hvad forstaaeligt er. (I Forbindelse med disse historiske Stene skal en anden Sten her nævnes. Stenfiskerne tog den store Sten paa Koklapperne, som kaldtes Prædikestolen, og hvor Pastor Hans Jæger prædikede for Taarnbyerne, mens Svenskerne huserede i Taarnby Kirke. Denne Stenprædikestol stod endnu paa sin Plads for en halv Snes Aar siden. Den burde enten have haft Lov til at blive staaende eller have været anbragt inde i Taarnby Kirke. Men her skal disse historiske Sten mindes, at de ikke nogen Sinde helt skal gaa i Glemmebogen.)

Som jeg her har vist, er det ikke til at se, om det Taarn, der var vort minderige Hjemsteds ældste Mærke, var af Træ eller af Sten. Jeg mener, det var et Trætaarn paa Byens højeste Punkt. Traps Danmark siger: »rimeligvis har her lig-

get en af Biskop Absalon opført (?) Borg, hvori Taarnet har været fremherskende. Ved »Ladegaard« er fundet Fundamenter og Munkesten«. Trap mener altsaa, at Taarnet og Taarnbyborgen har dannet een Bygning. Dette er naturligvis muligt Men der er adskilligt, der taler derimod, jfr. Nicolaisen.

For det første maatte man vente, at et Udkigstaarn maatte anbringes paa det højeste Punkt og ikke lige under en Bakke. For det andet maa Taarnet være bygget før Absalons Tid; thi Navnet Taarnby forekommer i Kong Erik Emuns Tid (1134—37). Men det var jo sikkert Biskop Absalon, der byggede

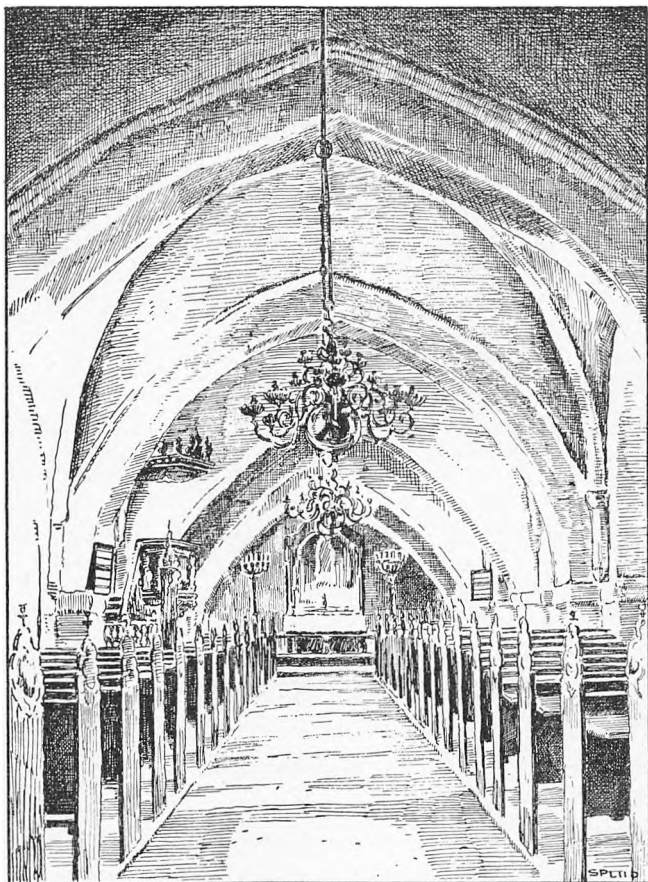
Borgen. Saa kan Borgens Taarn ikke have givet Taarnby Navn over et Slægtled før Borgens Opførelse. Dette synes mig et overbevisende Argument.

For det tredie bemærkes, at man plejede at bygge Kirken paa det nøjeste Punkt, hvis dette ikke i Forvejen var optaget. Taarnby Kirke ligger ikke paa Byens højeste Punkt. Deri ser jeg et Fingerpeg. Jeg gaar nemlig ud fra, at det højeste Punkt var optaget af Krigsvagttaarnet. Saa valgte man at bygge Kirken under Taarnbakken og lige ved den Borg, der blev bygget faa Aar før Kirken, men adskillige Aar efter Udkigstaarnet. Kirken laa saa i Ly bag Borgen og beskyttet af denne. Der kan naturligvis have staaet en Stavkirke med Taarn her allerede i 1135, det Aar, der første Gang viser os Taarnbynavnet. Men en Trækirke, der aldrig findes omtalt, er vist usandsynlig,

da Stedet jo allerede dengang laa alt andet end af-sides. Det laa vel tværtimod paa en fremtrædende og iøjnefaldende Plads.

Hvis man derimod oppfatter Sagens Sammenhæng, som jeg har vist den, passer det hele sammen.

Vi skal nu se nærmere paa de allerældste kendte Benyttelser af Navnet Taarnby.

Ved kongeligt Gavebrev af 6. Januar 1135 — i Aar for 800 Aar siden — havde Erik Emun og hans Dronning Malmfried samt Sønnen Svend (senere Grathe) oprettet et nyt Præbende ved Lund Kirke, og hertil havde de knyttet samtlige Bol i Thornby og et Par Bol i Tummethorp, der straks efter kom

under Taarnby Sogn. Samme Aar skænkede Erik Emun (hans Tilnavn betyder den mindeværdige han var brutal, men dygtig, en god Beskytter af Smaafolk overfor de mægtige) de Bol, hvor nu Skelgaardene ligger, til Roskilde Bispestol til Oprettelse af et Kloster i Ringsted.

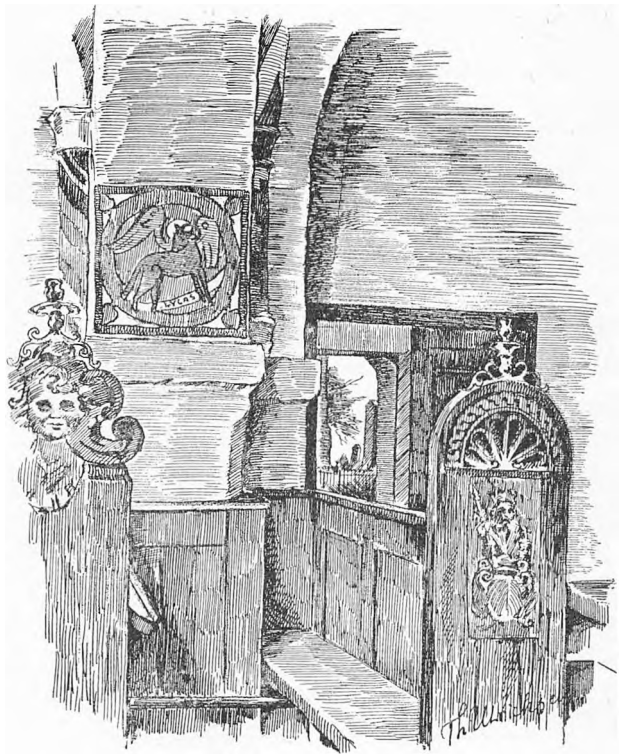
Denne Kong Erik Emun er den første, der i Historien benytter Navnet Taarnby. Han

blev dræbt den 18. September 1137 af Sorteploug — vistnok paa Urnehoved Ting. Der er her ikke Plads til at fortælle hans spændende Historie, ellers var det fristende, da Amager og Taarnbynavnet ligesom kommer til Syne i Historien gennem hans Gavebreve til Kirkerne i Lund og Roskilde og Ringsted Kloster. Disse tre Institutioner havde siden langvarige Forbindelser med Amager, idet de længe ejede Jordegods her.

Saa skal vi se paa en meget interessant og meget gammel

Navneforandring
en usædvanlig
Enkelthed i et
Sognavns Hi-
storie.

I Tiden fra
1185 til ca. 1370
giver Fæstningen
Byen Navn. Først
Valdemar Atter-
dags Fred med
Hansa i Stral-
sund 1369 gav ro-
ligere Tider. I 150
til 200 Aar hed
Taarnby Borgby
eller Burgby eller
noget andet lig-

nende — Formen
veksler lidt. Men
forinden havde
Byen længe hed-
det Taarnby, det
Navn, den atter
kom til at bære.

Den mindere
og for os saa in-
teressante For-
klaring paa, at
vort Sogn histo-
risk bevisligt skif-
tede Navn, skal
nu i kort Oversigt
gives.

Medens det er
en dansk Konge,
der første Gang

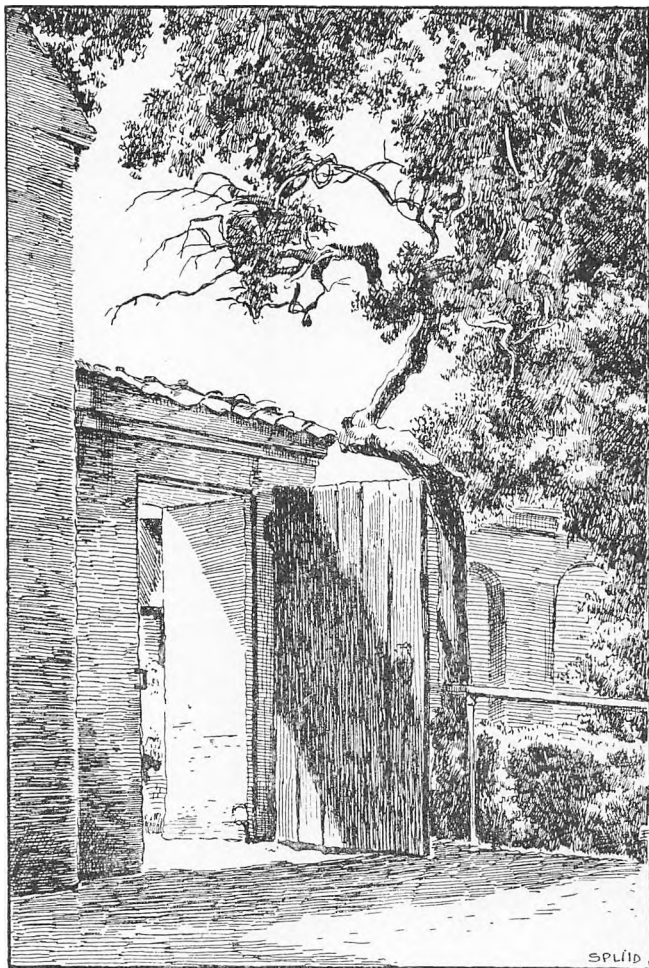
fortæller os om Navnet Taarnby, er det en Pave, der første Gang nævner Navnet Burgby for os. Ved Pavebrev af 21. Oktober 1186 gav Pave Urban den Tredie nemlig sin Stadfæstelse paa Ærkebiskop Absalons store Gave til Roskilde Bispestol, hvorved Burgby lagdes ind under Roskildebiskoppen som en af hans Borge. Om Absalon og hans Kirke i Taarnby haaber jeg siden at kunne fortælle. Men her skal det understreges, at Burgby ikke blot nævnes for første Gang ved sit nye Navn (saa vidt vi nu kan vide) men Burgby nævnes tillige første Gang sammen med Sognebyer — og antagelig som Sogneby. Man kan — saa vidt jeg ser — naturligst regne Taarnby Sogn og Kirke fra Aaret 1186. Fra det Aar har vi Pavens Ord om Burgby, og Paven interesserede sig vel især for og kendte bedst Kirkebyer. Med Sandsynlighedens Ret kan Taarnby i 1936 fejre sin Kirkes og sit Sogns 750 aarige Fødselsdag. Trekvart Aartusind stod den skønne Absalonskirke som et aandeligt Vagttaarn, muligvis først sammen med det ældste Ud-kigstaarn og Borgtaarnet. Og den kære gamle Kirke staar — lige saa solid og holdbar som i Valdemarstiden — rede til at gaa det næste trekvart Aartusind i Møde for fremdeles at være det samlende Midtpunkt for de Tusinder, der bor omkring den. De har allerede begyndt at fejre den store Fødselsdag. Kirken har gennemgaaet en Hovedstandsættelse, og den har faaet gode Gaver: Et nyt Orgel, Professor Joakim Skovgaard's Frescoer i de tre øverste Hvælvinger, en værdifuld tabula series pastorum og mange andre Gaver. Den gamle Kirke staar dybt og trygt funderet paa sit gamle Sted, og der skal den blive staaende som Øens minderigeste Klenodie.

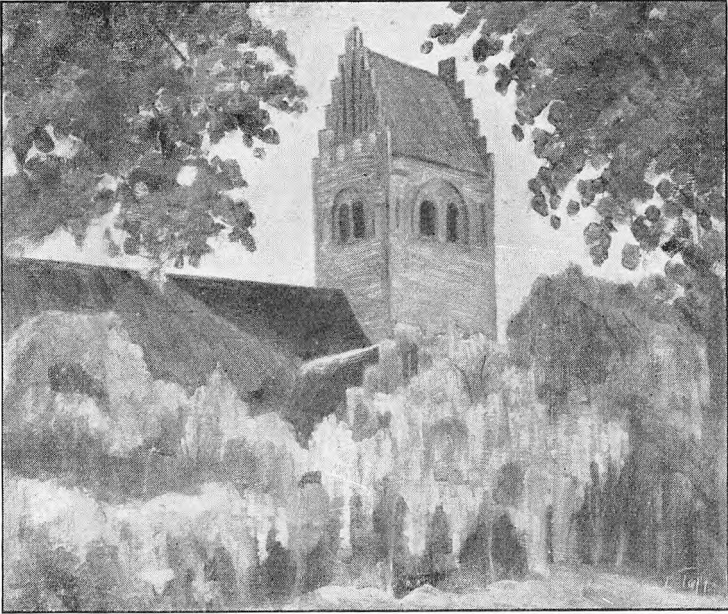
Paven kaldte i 1186 Taarnby Burgby. Allerede i 1160erne synes Absalons Borg ved Taarnby at være grundlagt, en halv Snes Aar før Opførelsen af Absalons Borg ved Hafn, hvor nu Christiansborg Slot ligger. Absalonsruinerne under Rigsborgen fylder den besøgende med Ærefrygt, og der er forlængst draget Omsorg for deres Bevarelse. Man staar her overfor ærværdige Fortidsminder. Men naar man staar syd for Taarnby Kirkegaard, eller naar man træder ind i Taarnby Kirke, sikkert Storkøbenhavns ældste Bygværk, da er man paa endnu ældre historisk Grund. Før Absalon paabegyndte sin Befæstning af København, og før den aller ældste og forlængst forsvundne

Vor Frue Kirke derinde blev til, maa han have befæstet Taarnby og bygget vor Kirke, og Sognavnet døbtes eller omdøbtes ved Paven og ved Bispen til Burgby, en Bys Navneforandring, som man respekterede i næsten to Aarhundreder, hvorom mange Vidnesbyrd taler. Hvor ærværdig Københavns ældste Borg og Kirke end er, maa vi herude huske, at vi er sat til at værne en Kirke og Minder, der er endnu ældre og lige saa ærværdige.

Taarnbyborgen var antagelig Absalons første Boliger paa Egnen, før han fik sin meget større og stærkere Befæstning ved Havn fuldført. Venderne vedblev at hæge vort Fædre-

lands Kyster. Vagttaarne og Krigsskibe kunde ikke holde dem borte. Saa besluttede Kong Valdemar og Biskop Absalon at ramme Ondet i Roden. I 1169 drog de paa Togt til Klinteborgen Arkona paa Rygen, som de indtog Sct. Vitus Dag 15. Juni s. A. Valdemarsdagen minder os fremdeles om denne Krigsbedrift. Navnet Svantevit husker vi fra de Tider. Absalon var Sjælen i Danmarks Forsvarskampe, og han var den egent-

lige Fører. Kong Valdemar var stor nok til at forstaa det, og efter de sejrige Kampe skænkede han Øen Amager til Bispen som Tak for Bedriften. Vi synger endnu om dette Krigstogt, naar vi synger om »de Saxer, Slaver, Vender«. Og det er fra de Dages Sejre, Danmarks Konge endnu kaldes »de Venders«. Men da Amager blev Absalons Ø, byggede han sin Borg her og Kirken. Saadan maa vi tænke os Taarnbys og Borgbys første Tider.

Man ved ikke, hvornaar Borgen syd for Kirkegaarden forsvandt. Usandsynligt er det ikke, at Taarnbyborgs eller Borgbys Materialer blev brugt ved Fuldførelsen af Københavnsborg, og at en stor Del af de Sten, der sidder derinde, først sad i Taarnbys Borgmure. At der er en nær Forbindelse mellem Burgby og Københavns Slot, er sikkert, og vi kan vist med megen Ret sige: »Kød af vort Kød, og Blod af vort Blod«, naar vi besøger Ruinerne under Christiansborg. Thi efterhaanden som København voksede, forringedes Borgby.

Den gamle Taarnbyborg anser jeg for at være en historisk Kendsgerning. Det er ikke blot Vidnesbyrdene fra de gamle Dage, der fortæller det. Byens ejendommelige Navneforandring er i sig selv tilstrækkeligt Bevis for Borgens Eksistens i sin Tid. Hertil kommer, at Stedet syd for Taarnby Kirke —

mellem Kirken og Borgbygaard — viser Spor af Voldgrave, ejendommelige, regelmæssige Sænkninger. Og her er funden gamle Bygningsrester, Fundamentsten i stort Tal, Brokker af Munkesten og Kalksten, Lerkakler og Lerudsmykninger, bl. a. et Lerhovede, der gik til Grunde ved Borgbygaards Brand i 1912. Ved Gaardens Genopbyggelse fandtes Munkestensfundamenter og Rækker af store Kampesten dybt i Jorden.

Lige saa naturligt det var, at Byen i 1135 hed Taarnby efter Vagttaarnet, lige saa naturligt ansaa man i Valdemarstiden Borgen som det Kendemærke, der maatte give Sognet Navn. Og saa længe Erindringen om Borgen var stærk nok, vedblev man at mindes Absalons Borg i Byens Navn. Men Tiden gik, og da Byen atter fik sit gamle Navn tilbage, var det vel Kirkens monumentale og prægtige Taarn, man mest tænkte paa, naar man nævnede Taarnbys Navn. Et saa anseeligt Taarn gør Sognets Navn berettiget — ogsaa set med Nutidsøjne. Det oprindelig navngivende Vagttaarn maa naturligvis være glemmt, længe før man glemte Borgen.

Taarnby er en Taarnby lige uden for Byen med de mange, skønne Taarne. Og den gamle Bispekirke smiler med sit Taarns hvide Blændinger i det røde Munkestensmurværk nok saa kækt over til sin fornemme Nabo med Kongeborgen og Bisperesidensen. Taarnby gemmer kongelige Minder, og een af vor Kirkes største Sønner gav Taarnby meget af sin Kærlighed. Derfor ses Absalons Vaaben i Taarnby Kirke.

Der var maaske en Tid, da Byen havde to eller tre Taarne samtidigt, hvis Borgen havde Taarn. Byen har atter to Taarne: Kirketaarnet og Vandtaarnet. Det sidste er det højeste, det skal være Landets højeste Vandtaarn, og det er skønhedsmæssigt ikke ilde som saadant. Men det minderige Kirketaarn er unægteligt det skønneste. Vagttaarnet, der gav Byen Navn, og Borgen, der hidførte Navneforandringen, var Krigens Symboler. Alligevel minder de Taarnby Sogn om to nødvendige Ting: Vagt og Værn. Vagt er afledet af »at vaage«. Borgen minder os om, at der maa være et fast Midtpunkt — ogsaa hos os — et Sted, hvorhen vi kan fly. Ejendommeligt nok tordner de moderne Kanoner nu hen over Kong Valdemars og Biskop Absalons gamle Borgbys Marker, og Flyvemaskiner drager hver Dag i stort Tal fra Flyvepladsen, der ligger her

i Taarnby Sogn, hen over vore Tage til Rygen, hen over Arkonas Volde og Ruiner til de Venders Lande — nye, men fredelige Togter. Vi, der har set vore Kyster fra Skyerne, har Indtryk af, at disse Nabolandes Kyster ligger fredeligt tæt ved vore, og at disse Kystlande hører sammen. Maatte gode Fredstider altid lægge disse Kyster tættere og tættere sammen.

Ogsaa de to Fredens Taarne, der nu giver Byen Profil, er gode Symboler for vort Hjem. Vi har Agre, der ikke maa visne. Her paa det gamle Fæstningssted kalder Kirketaarn og Vandtaarn til et Opdyrkningsarbejde i Fredens Tjeneste, der er langt bedre end Krigens. Byens to Krigstaarne fik god Afløsning ved de to Fredstaarne.

Navnet Taarnby er skønt og historisk, minderigt som kun de færreste Sognavne. Her er kun de allerældste Minder antydede, Minderne omkring Byens og Sognets Navn. Kommer Tid, kommer Raad, saa at Sognets lange Livsdag til sidst kan være skildret i en Række Amagerhefter som dette — et efter et — efterhaanden som Midlerne er til Stede. Vi maa øve Vagttjeneste overfor Amagerminderne, at Forglemmelsens Angreb kan afvises. Det forpligter at bo paa et Sted som vort Hjemsted. Lad os vise vor Kærlighed til Amagerland ved at værne om Øens Mindekrans. Maa jeg faa Lov at bede om, at alle interesserede tager Del i dette Arbejde for Amagermindernes Bevarelse, een magter ikke ene at løse den Opgave. Vi bør have Vilje til at hævde disse Minder. De er en væsentlig Del af vor Ø. Man vil nu indvinde store Arealer, der lægges til Øen og gør den større. Vi vil ogsaa indvinde Land og lægge det til Øen. Her er en Berigelse at hente, som vel ikke kan tælles i klingende Mønt, men som dog er en Skat. Vi har en Mindekilde, som vi skal øse af og holde i Stand. Vi vil ogsaa værne den Del af vort Hjem og huske, at Taarnbys ældste Symbol er et Vagttaarn.
